

УДК 347.779:636

І. С. БОРОДАЙ, Ю. Д. ЛИПОВА

Інститут розведення і генетики тварин НААН

ДО МЕТОДИКИ ВАРТІСНОЇ ОЦІНКИ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ТВАРИННИЦТВІ



Узагальнено діючі методики визначення оціночної вартості майнових прав об'єктів інтелектуальної власності. Висвітлено специфіку оціночних процедур та запропоновано підходи до визначення первісної вартості об'єктів права інтелектуальної власності у галузі тваринництва.

Інтелектуальна власність, первісна вартість, селекційне досягнення

Трансформаційні процеси в Україні за роки її незалежності створили якісно нові умови для розвитку науки за інноваційною моделлю, що ґрунтується на інтенсивному використанні такого невичерпного ресурсу, як інтелектуальна власність. Останнім часом вона швидко замінює традиційні матеріальні активи і стає рушійною силою економічного та культурного розвитку суспільства. Комерційне використання об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ) висуває перед їхніми власниками проблему вартісної оцінки, методичні підходи до якої ще не до кінця відпрацьовані. Це, першочергово, стосується галузі тваринництва, зокрема таких поширених об'єктів інтелектуальної власності, як селекційні досягнення. Їхня вартісна оцінка потребує розробки спеціальних методів, тому метою даної публікації є узагальнення існуючого інструментарію оцінки майнових прав об'єктів інтелектуальної власності та аналіз можливих шляхів його застосування у галузі тваринництва.

Матеріал і методика досліджень. Матеріалом дослідження є наявна база оцінки (комплекс методологічних та методичних підходів, методів та оціночних процедур) майнових прав

© І. С. Бородай, Ю. Д. Липова, 2011

Розведення і генетика тварин. 2011. № 45

об'єктів інтелектуальної власності. Дослідження ґрунтується на використанні: системного аналізу для класифікації та структурування об'єктів інтелектуальної власності; теоретико-множинного підходу; методів математичного моделювання; методів цілочислової оптимізації для визначення раціональних витрат на створення об'єктів інтелектуальної власності; методів дисконтування грошових потоків для оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності.

Результати досліджень. Згідно з п. 1 ст. 418 «Цивільного кодексу України» під інтелектуальною власністю розуміють закріплення права громадянина або юридичної особи на результати інтелектуальної діяльності та прирівняні до них засоби індивідуалізації юридичної особи, продукції, робіт чи послуг. Слід розрізняти поняття «інтелектуальна власність» та «об'єкти права інтелектуальної власності». Останні є охоронними результатами інтелектуальної діяльності, що є визначальним показником інноваційного продукту, і відіграють значну роль у забезпеченні конкурентноздатності наукової продукції та її комерціалізації.

Інтелектуальна власність включає в себе три групи об'єктів: 1) об'єкти права промислової власності; 2) нетрадиційні об'єкти; 3) об'єкти авторського і суміжних прав. У свою чергу складовими першої групи є винаходи, корисні моделі, технології, промислові зразки тощо. До другої групи відносять сорти рослин та породи тварин, раціоналізаторські пропозиції, ноу-хау тощо. Об'єктами авторського та суміжних прав є літературні, художні та наукові твори, комп'ютерні програми, бази даних та ін. [1].

ОПІВ набувають значення самостійного товару лише після їх оцінки та постановки на бухгалтерський облік і баланс як нематеріальних активів, що суттєво збільшує вартість активу наукових установ. При оцінці майнових прав об'єктів інтелектуальної власності слід урахувати: 1) їхній нематеріальний, унікальний характер; 2) термін корисного використання; 3) можливі галузі та сфери запровадження.

Методологія стандартизованої оцінки ОПІВ ґрунтується на використанні затратного, порівняльного та прибуткового

підходів, у межах кожного з яких розрізняють низку специфічних методів та процедур [4]. На сьогодні в Україні не існує офіційно визнаного підходу до визначення вартості об'єктів інтелектуальної власності, що є серйозною перешкодою для їхнього введення до господарського обігу. Більш того, невизначеність з оцінкою первісної вартості окремих груп ОПІВ перешкоджає їхній постановці на бухгалтерський облік та притягненню до кримінальної відповідальності юридичних і фізичних осіб за несанкціоноване використання або привласнення результатів чужої інтелектуальної праці. Особливої актуальності це питання набуває у зв'язку з необхідністю захисту прав на селекційні досягнення у тваринництві.

При відображенні ОПІВ у бухгалтерському обліку, перевагу зазвичай надають затратному підходу, в основу якого покладають процедуру визначення вартості затрат, необхідних для відтворення або заміщення об'єкта з урахуванням його зносу. Це вимагає наявності інформації щодо затрат, понесених підприємством на створення або придбання об'єкта оцінки, а також затрат, пов'язаних із приведенням до стану, в якому він придатний до використання за призначенням (збір за подання заявки про реєстрацію об'єкта, збір за публікацію відомостей про видачу свідоцтва, патенту, сплата державного мита за видачу свідоцтва, патенту тощо) [11]. Затратний підхід застосовується переважно до оцінки тих нематеріальних активів, що створюються самими власниками і для яких не існує ефективного ринку (науково-дослідні розробки тощо).

За методом прямого відтворення оціночна вартість відображається як поточна вартість затрат, пов'язаних безпосередньо зі створенням (розробкою) або придбанням об'єкта оцінки, і визначається за формулами:

$$B = B_e \times K_p; \quad (1)$$

$$B_e = \sum_{t=1}^k B_t \times I_t, \quad (2)$$

де B – оціночна вартість об’єкта оцінки, грн; B_g – загальна вартість приведених до дати оцінки затрат на створення (розробку) або придбання об’єкта оцінки, здійснених науковою установою у різні t -періоди; K_p – коефіцієнт придатності об’єкта оцінки, що визначається на дату оцінки за формулою 4; B_t – сума затрат на створення (розробку) або придбання об’єкта оцінки в t -періоді; I_t – коефіцієнт приведення затрат, який дорівнює сукупному індексу інфляції за період з місяця, в якому були здійснені затрати на створення (розробку) або придбання об’єкта оцінки.

Сума затрат на створення (розробку) ОПІВ в t -періоді визначається за формулами:

$$B_t = B_{pt} + B_{mt} + B_{kt} \text{ або } B_t = B_{pmt} + B_{opt} + B_{kt}, \quad (3)$$

де B_{pt} – затрати на розробку об’єкта оцінки, грн.; B_{mt} – затрати на маркетингові дослідження та рекламу стосовно об’єкта оцінки, грн.; B_{kt} – затрати на доведення об’єкта оцінки до стану, придатного для промислового та комерційного використання, у тому числі затрати, пов’язані з реєстрацією, отриманням та підтриманням чинності підтверджувального документа, грн; B_{pmt} – прямі матеріальні затрати, грн; B_{opt} – прямі затрати на оплату праці, грн [13].

Коефіцієнт придатності об’єкта оцінки K_p визначається за формулою:

$$K_p = T_{\text{оскв}} / (T_{\text{фскв}} + T_{\text{оскв}}), \quad (4)$$

де $T_{\text{фскв}}$ – визначений у місяцях фактичний, а $T_{\text{оскв}}$ – очікуваний строк корисного використання об’єкта. Слід пам’ятати, що сумарний термін фактичного та очікуваного корисного використання ОПІВ не може перевищувати встановлений законодавством строк чинності відповідних прав.

Метод заміщення для визначення оціночної вартості ОПІВ застосовується за наявності інформації про затрати на ство-

рення (придбання) подібних об'єктів. При цьому вартість об'єкта оцінки визначається за формулами, які використовуються при застосуванні методу прямого відтворення, але під час розрахунку замість затрат на створення (розробку) або придбання ОПІВ використовується інформація про затрати на створення (розробку) або придбання подібного об'єкта, який за своїми функціональними характеристиками може бути його рівноцінною заміною [9].

Щодо галузі тваринництва затратний підхід є прийнятним для вартісної оцінки таких ОПІВ, як винаходи, корисні моделі, технології та ін. Однак, труднощі, пов'язані із визначенням вихідної бази оцінки за методами затратного підходу таких об'єктів, як селекційні досягнення, створюваних упродовж кількох десятків років десятками учених та спеціалістів, ставлять під сумнів доцільність його визнання як офіційного методу їх вартісної оцінки.

При стандартизованій оцінці ОПІВ також застосовується порівняльний (ринковий) підхід, сутність якого полягає у прямому порівнянні об'єкта, який оцінюється, з іншими, схожими за якістю, призначенням і корисністю, проданими за порівнюваний час на аналогічному ринку. За цим методом вартість майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності визначається ціною, яку на ринку на момент оцінки можуть заплатити за аналогічний за якістю, призначенням і корисністю об'єкт, з урахуванням відповідних коригувань щодо розбіжностей між об'єктом, що оцінюється, і його аналогом [12]. Однак, слід зауважити, що на практиці знайти підходящі аналоги угод виявляється практично не реальним.

При оцінці об'єктів інтелектуальної власності особливе місце відводять прибутковому підходу, який найбільш вірогідно відображає дійсну цінність нематеріальних активів, тоді як порівняльний та затратний підходи розглядають як допоміжні (якщо мова не йде про оцінку для цілей бухгалтерського обліку). За цього підходу вартість ОПІВ визначається за кількістю, якістю та тривалістю надходження майбутніх вигод від їхньо-

го використання, під якими розуміють надходження чистого прибутку, створюваного безпосередньо цією власністю [10].

Атрибутивними методами прибуткового підходу є: 1) звільнення від роялті; 2) дисконтування / капіталізація переваг у прибутках; 3) дисконтування / капіталізація економії затрат. Для встановлення ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності найбільш зручним є перший із них, в якому за основу розрахунку беруть передбачувані ліцензійні платежі у вигляді роялті – регулярних виплат, що визначаються як відсоток від виручки, отриманої у результаті реалізації ліцензійної продукції. Їхній розмір визначається переважно за спеціальною таблицею стандартних галузевих роялті [6].

Оцінку ОПВ за цим методом здійснюють поетапно, що передбачає:

1. Прогнозування обсягу продажу з очікуваними виплатами роялті за окремими роками.

2. Визначення ставки роялті.

3. З'ясування економічного терміну дії патенту чи ліцензії (він може бути значно коротшим від юридичного).

4. Обчислення очікуваних виплат у вигляді роялті.

5. Виділення з роялті усіх затрат, пов'язаних із підтримкою чинності патенту (якщо вони порівнювані з розмірами очікуваних виплат);

6. Розрахунок дисконтованих потоків прибутку, отриманого від виплати у вигляді роялті.

7. Обчислення приведеної вартості потоків прибутку за весь період [5].

Слід зауважити, що хоча метод звільнення від роялті і є досить зручним у використанні, однак вірогідної оцінки нематеріальних активів він не гарантує. Щодо інших методів прибуткового підходу, їх рекомендується використовувати у тих випадках, коли даний метод є не прийнятним. Приміром, при встановленні вартості у використанні прав ноу-хау, рекомендують використовувати метод капіталізації економії затрат [6].

Під капіталізацією розуміють процес переведення прибутку від використання ОПІВ у його вартість. Метод прямої капіталізації використовується в основному як експрес-метод для розрахунку залишкової вартості оцінюваного об'єкта (іноді для оцінки об'єктів, термін життя яких практично необмежений) і включає: виявлення джерел і розмірів чистого прибутку, визначення ставки капіталізації і визначення вартості оцінюваного об'єкта як частки від ділення щорічного прибутку, отриманого від комерційного використання об'єкта оцінки, на коефіцієнт капіталізації.

Застосовуючи метод дисконтування / капіталізації переваг у прибутках, визначають прибуток поточного року, при цьому коефіцієнт дисконтування прирівнюють до 1. Для кожного наступного року цей показник отримують, множаючи коефіцієнт попереднього року на величину:

$$1/(1+r)=100/(100+\text{ставка дисконту}), \quad (5)$$

де r – виражена у відсотках ставка дисконту.

Приведену вартість визначають за формулою:

$$PV=CF_0 + 1/(1+r)\times CF_1 + [1/(1+r)]^2\times CF_2 + \dots + [1/(1+r)]^T\times CF_T, \quad (6)$$

де PV – приведена вартість кінцевої послідовності потоків $CF_0, CF_1, CF_2, \dots, CF_T$; індекс 0 відповідає поточному року, індекс T – наступному року використання активу, що оцінюється [6].

Цей метод рекомендується до застосування, якщо оцінюваний актив вже використовується і приносить стабільний прибуток. Для визначення ринкової вартості V активу, що приносить стабільний прибуток, слід помножити річний прибуток, отриманий від використання оцінюваного активу за поточний рік на спеціальний множник (мультиплікатор) M :

$$V=M\times(\text{прибуток від використання активу за рік}). \quad (7)$$

Якщо прибуток постійний, то мультиплікатор розраховується за формулою:

$$M=1/r_0, \quad (8)$$

де r_0 – ставка капіталізації [6].

Незважаючи на ряд переваг прибуткового підходу до оцінки об'єктів інтелектуальної власності, процес удосконалення

його методологічного інструментарію ще триває. Він потребує значного доопрацювання, особливо коли мова йдеться про оцінку селекційних досягнень у тваринництві. За нашим переконанням така оцінка повинна ґрунтуватися на визначенні річного економічного ефекту від їхнього використання.

З цього приводу слід згадати радянську методику, за якою річний економічний ефект від використання новостворених та удосконалених порід і типів тварин визначали за формулою:

$$E = \frac{C \times \Pi}{100} \times L \times K, \quad (9)$$

де E – вартість додаткової основної продукції, грн; Π – закупівельна ціна одиниці продукції, C – середня продуктивність тварин вихідної породи, типу; Π – середній приріст основної продукції, виражений у відсотках, на 1 гол. тварини нової або поліпшеної породи порівняно з продуктивністю тварин вихідної породи, типу; L – постійний коефіцієнт зменшення результату, пов'язаного з додатковими витратами на додаткову продукцію, рівний 0,75; K – чисельність поголів'я нової або поліпшеної породи, типу [7].

На думку Д. Гонтара, визначення первісної вартості породи тварин повинно ґрунтуватися на обчисленні річного рейтингу селекційного досягнення та числового показника прибутку, який очікується від його використання упродовж року. Первісна вартість молочних порід при цьому визначається як добуток середньої молочної продуктивності (за стандартом породи), кількості поголів'я, реалізаційної ціни на молоко та строку чинності охоронного документа [3].

Зазначений метод є дещо спрощеним, оскільки не враховує низку важливих селекційних показників, характерних для конкретних порід чи типів. Більше підстав для набуття статусу офіційного має метод оцінки річного економічного ефекту від використання селекційних досягнень у тваринництві, запропонований Ю. Ф. Мельником та ін. [7], що ґрунтується на

низці селекційних показників: прирості додатково одержаної продукції завдяки ефекту селекції, витратах кормів на 1 гол. чи одиницю продукції тварин, коефіцієнті успадкування господарськи корисних ознак, реалізаційній ціні та коефіцієнті зменшення доходу внаслідок додаткових витрат на прирощену продукцію. На нашу думку, при оцінюванні селекційних досягнень, як об'єктів інтелектуальної власності, визначений річний економічний ефект від їхнього використання варто скорегувати на термін дії охоронних документів.

Висновки. 1. Базу оцінки об'єктів інтелектуальної власності становлять затратний, порівняльний (ринковий) та прибутковий підходи, кожен з яких вирізняється своїми специфічними методами та інструментарієм. Деякі з них можуть бути застосовані при оцінці ОПІВ у галузі тваринництва лише з окремими обмеженнями та модифікаціями.

2. Вибір бази оцінки ОПІВ першочергово зумовлюється її метою та завданнями. При їхній постановці на бухгалтерський облік перевагу надають затратному підходу, тоді як при визначенні ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності більш прийнятними є порівняльний та прибутковий підходи. Найбільш вірогідна оцінка об'єктів інтелектуальної власності забезпечується на основі комбінованого застосування вищезазначених підходів та методів.

3. Оцінку селекційних досягнень у тваринництві здійснюють на основі прибуткового підходу, в основу якого доцільно покласти визначення річного економічного ефекту від їхнього використання, скорегованого на термін дії охоронного документа.

1. *Абетка* з питань інтелектуальної власності, стандартизації та сертифікації / С. А. Балюк, В. О. Барахтян, Д. Т. Гонтар та ін. – Х., 2007. – 53 с.

2. *Герасименко. О. В.* Питання оцінки та бухгалтерського обліку прав на результати інтелектуальної діяльності при їх комерціалізації / О. В. Герасименко // Практичні аспекти комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності: семінар. – К., 2004. – С. 25–29.

3. *Гонтар, Д.* Вартісна оцінка об'єктів інтелектуальної власності [Електронний ресурс] / Д. Гонтар. – Режим доступу: <http://www.propozitsiy.com/E-Journal/JNB/2010-11>. – Заголовок з екрана.

4. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 47. – Ст. 251.

5. *Козырев, А. Н.* Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности / А. Н. Козырев, В. Л. Макаров. – М.: Интерреклама, 2003. – 352 с.

6. *Кунцевич, А. С.* Основные подходы, цели и методы оценки стоимости прав на объекты интеллектуальной собственности / А. С. Кунцевич // Практичні аспекти комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності: семінар. – К., 2004. – С. 9–24.

7. *Мельник, Ю. Ф.* Методичні аспекти ефективності селекції від інновацій у тваринництві / Ю. Ф. Мельник, В. П. Буркат, П. І. Шаран // Вісн. аграр. науки. – 2006. – №10. – С. 47–51.

8. *Методика* определения экономической эффективности использования в сельском хозяйстве результатов научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ, новой техники, изобретений и рационализаторских предложений. – М.: ВНИИПИ, 1983. – 148 с.

9. *Методика* оцінки вартості й бухгалтерського обліку прав на об'єкти інтелектуальної власності в наукових установах УААН / УААН, ННЦ «Ін-т аграрної економіки». – К., 2009. – 73 с.

10. *Методика* оцінки майнових прав інтелектуальної власності / Фонд Державного майна України. – К., 2008. – 11 с.

11. *Національний стандарт* № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» / Кабінет Міністрів України. – К., 2003. – 20 с.

12. *Національний стандарт* № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» / Кабінет Міністрів України. – К., 2007. – 9 с.

13. *Порядок* визначення оціночної вартості об'єктів права інтелектуальної власності, що перебувають у державній власності або були створені (придбані) за державні кошти, з метою зарахування на бухгалтерський облік / Затвердж. Наказом Фонду державного майна України 13.12.2005 № 3162. – 9 с.

К МЕТОДИКЕ СТОИМОСТНОЙ ОЦЕНКИ ОБЪЕКТОВ ПРАВА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В ЖИВОТНОВОДСТВЕ. Бородай И. С., Липовая Ю. Д.

Обобщены действующие методики определения оценочной стоимости имущественных прав объектов интеллектуальной собственности. Освещена специфика оценочных процедур и предложены подходы к определению первичной стоимости объектов права интеллектуальной собственности в отрасли животноводства.

Интеллектуальная собственность, первичная стоимость, селекционное достижение

TO METHODS OF EVALUATING ESTIMATION OF THE OBJECTS OF RIGHT OF INTELLECTUAL PROPERTY IN CATTLE-BREEDING.

Boroday I., Lipova Yu.

The active methods of determination of evaluating estimation of property right of objects of intellectual possession were generalized. Specificity of evaluating procedures was elucidated and approaches determination of original value of objects right of intellectual possession in cattle-breeding were proposed.

Intellectual property, original value, selection achievement

УДК 347.779:636

І. С. БОРОДАЙ, Ю. Д. ЛИПОВА, Г. І. ТРУНОВА

Інститут розведення і генетики тварин НААН

SWOT-АНАЛІЗ: МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ТВАРИННИЦТВІ



Окреслено основні прийоми застосування SWOT-аналізу при розробці стратегії планування та управління інтелектуальною власністю. Запропоновано методичні підходи щодо застосування моделі SWOT для аналізу завершених наукових розробок у галузі тваринництва.

Об'єкти інтелектуальної власності, тваринництво, SWOT-аналіз, стратегічне управління, маркетинг

Акронім SWOT («strengths», «weaknesses», «opportunities», «threats»), що означає «сила», «слабкість», «можливості», «ризики», вперше був публічно озвучений в 1963 р. професором К. Andrews на конференції з проблем бізнес-планування в Гарварді. Завдяки своїй універсальності та доступності SWOT-

© І. С. Бородай, Ю. Д. Липова, Г. І. Трунова, 2011
Розведення і генетика тварин. 2011. № 45